

Сайри таърихии сачъ

Боиси хурсандист, ки бо корҳои илмӣ-тадқиқотӣ, махсусан, бо омӯзиши масъалаҳои назариявӣ бештар олимони ҷавон машғул шуда истодаанд.

Чанде пеш рисолаи тадқиқотии номзади илмҳои филологӣ Р. Мукулмонқулов «Сачъ ва сайри таърихии он дар насри тоҷик» дастраси хонандагон гардид, ки он таҳти таҳрири аъзо-корреспонденти АФ РСС Тоҷикистон Соҳиб Табаров аз чоп баромад. Ин асар ба масъалаи хеле муҳим - масъалаи омӯзиши услуби насри тоҷик бахшида шудааст.

Дар боби аввали асар, ки он аз се қисм иборат аст, суҳан дар бораи чигунагии пайдоиши сачъ, хелҳои он ва таърихи ин санъати бадеӣ меравад. Ҳамаи масъалаҳои ба ин боб дахлдошта ҷолиби диққатанд, махсусан, масъалаи таърихи пайдоиши сачъ хеле шавқовар мебошад. Муаллиф дар он ноқис будани ақидаи бегонагии сачъро нишон дода, исбот мекунад, ки ин санъат барои завқу таъби мардуми тоҷик бегона нест ва ин санъат, бар хилофи фикри баъзе адабиётшиносон, заминаи миллӣ дорад. Дар ҳақиқат, сачъ унсуру нишонаи асосии зарбулмасалу мақолҳои тоҷикӣ мебошад ва ҳикматҳои халқӣ бошанд, таърихи қадимадоранд.

Дар ҳамин фасл робитаи байни сачъ ва суруду таронаҳои халқӣ мавриди тадқиқ қарор ёфтааст. Муаллиф дар ин ҷо баъзе мушоҳидаҳои пурқимматеро ба миён мегузорад, ки боиси дастгирист.

Боби дуюми асар қисми калони китобро дарбар гирифтааст ва дар он сайри таърихии сачъ дар насри асрҳои X-XIX аз назар гузаронида мешавад. Муаллиф ин давраро боз ба давраҳо тақсим мекунад, ки онҳо аз руи тағйирот ва инкишофи услуби наср ба амал омадаанд.

Муаллиф диққатро бештар ба хусусиятҳои услуби «Насиҳатнома»-и Кайковус, «Гулистон»-и Саъдӣ, «Баҳористон»-и Ҷомӣ «Бадоеъ-ул-вақоеъ»-и Восифӣ, «Дастур-ул-мулук»-и Хоҷа Самандар барин ёдгориҳои мансури классикӣ равона мекунад.

Аммо насри классикӣ танҳо аз осори мансури Саъдию Ҷомӣ барин классикон иборат нест. Ба ғайр аз «Гулистон», «Баҳористон» барин дурдонаҳои мансур боз садҳо асарҳо ҳастанд, ки аксари онҳо мутаассифона, ба оммаи хонандагон он қадар маълум нестанд. Бинобар ин, Р. Мусулмонқулов чандин дастхатҳои номаълумро мутолиа намуда, дар бораи услуб, аз ҷумла сачъ ва дигар санъатҳои онҳо, таваққуф намудааст.

Дар адабиёти мо насри тасаввуфӣ низ мақоми калоне дошт ва аз ин сабаб муҳаққиқи ҷавон доир ба ин масъала фасли махсусе кушодааст. Аз ин ҷо маълум мегардад, ки нависандагони мутасаввуф ба сачъ диққати махсус дода, онро ҳамчун воситаи тавоноии тарғибу ташвиқоти идеяҳои худ ба қор мебардаанд. Хулосаи муаллиф аз ин фасл ба ҳақиқат мувофиқат мекунад, ки ӯ гуфтааст; «Адибони мутасаввуф суханони дилкаш ва роҳу тарзҳои муассири баёнро барои он ҷустуҷӯ мекарданд, ки дар дилҳои мардум танҳо фикру зикри илоҳиро ҷой намоянд, онҳоро аз задухӯрдҳои ҷабҳаҳои зиндагӣ дур баранд, ба ҷабру зулми замон, азобу шиканҷаи ҳокимон, ба асорати ҷаҳолат, қаноат итоат кунонанд» (саҳ. 89).

Ҳамин тариқа, ҳамаи фаслҳои боби дуйум ҳам шавқовар, дар асоси порҷаву далелҳои гуногун навишта шудаанд, ки ҳамаи онҳоро ин ҷо аз назар гузаронидан ғайри имкон аст. Ин боб ба хубӣ исбот мекунад, ки дар адабиёти тореволюсионии тоҷик насри бадеӣ на танҳо мавҷуд будааст, балки он хусусиятҳои хоси услубӣ ҳам доштааст, ки насри мусаччаъ яке аз онҳо мебошад.

Боби сейуми рисола «Сачъ дар насри советии тоҷик» ном дорад. Дар он масъалаҳои насри мусаччаъи устод Айни ва дигар адибони муосири мо, мавқеи сачъ дар ҳаҷв анъанаи истеъмоли сачъ дар насри

бадеъ таҳлил ва тадқиқ карда шудаанд. Аз тадқиқоти олими ҷавон Р. Мусулмонқулов маълум мегардад, ки кор фармудани сачъ дар насри бадеъ ба маҳорат, захираи дониш, таҷрибаи эҷодӣ, завқи эстетикӣ, хусусиятҳои услубии нависанда вобаста будааст. Ӯ асарҳои насрии Чалол Икромӣ ва Фазлиддин Муҳаммадиевро аз нуқтаи назари тақомулоти услубӣ омӯхта, ба хулоса меояд, ки дараҷаи кор фармудани сачъ, махсусан, ба инкишофи маҳорат ва таҷрибаи эҷодӣ зич алоқаманд мебошад.

Дар фасли «Мавқеи сачъ дар ҳаҷв» муаллиф мушоҳидаи дурусте ҳосил намудааст, ки «киноя, истиора, муболиға ва махсусан, сачъ дар дасти ҳаҷвнависони забардаст аз воситаҳои муҳимтарини тасвири бадеъ ба шумор мераванд» (саҳ 189).

Асари Раҳим Мусулмонқулов қимати калони илмию назариявӣ ва амалӣ дорад ва аз он муҳаққиқон, студентону муаллимон, журналистон фоида бурда метавонанд.

**Авлиёқул ҚОДИРОВ,
аспирант.**